

בס"ד

שאלות ותשובות

הרא"ש

על הלכות עירובין

נעתק מהספר
העירוב בהלכה

חלק ט' מדור התשובות עמוד תפ"ג

ועייין שם בפרק י"ב ביאורים
ומ"מ על תשובות הרא"ש הזה

לונדון - תשס"ב

כב דין גוי העושה משתה לבנו ושלה לישראל פת פלטר או עופות חיים.
 כג [*מחודש במהרודה הנוכחית. מי שבא לטהר גת של גוי לעשות יינו בטהרה כיצד יעשה].
 לב
 לג

כלל עשרים

דיני איסור לתוך היתר ודין בריה וחתיכה הראויה להתכבד בפני האורחים ודין שחיטה וטרפה. ודיני סימני עופות טהורין ודיני בשר בחלב ודין דם ודין בכור ופרטיו הם אלו:

א דין עכבר הנמצא בשומן אוזא ומהו כדי נטילה האמור בכל מקום.
 ב דין כזית של איסור שנפל בכ"ט של היתר ושוב נתערב בו ל' של היתר שנתערב בהם איסור אחד.
 ג דין תולעים הנמצאים בפירות ותולעים הנמצאים בקמח או במלח.
 ד דין תבשיל הנאסר מחמת בריה אם הקדירה והרוטב אסור אם לאו.
 ה דין ריאה הסמוכה להרת.
 ו דין אווז דיון שנשבר גלגלתו ועצם מוחו.
 ז דין ריאה הסמוכה לדופן בלי מכה וגם סרוכה לבשר שבין הצלעות ובו בהרות שחרות.
 ח דין תרתי אוני דסמיכי מגב לגב.
 ט דין אם נמצאו ב' גרגרות או ב' וושטים.
 י דין נשבר הירך בין פרק שני לשלישי.
 יא דין הדדא דכנתא שנמצא באמצעיתה יתרת.
 יב [*מחודש. דין ריאה דבוקה לדופן בלי פילוש ופירוד].
 יג דין הרואה סימנים שחוטים אם צריך עוד לבדוק אם נשמת הסימן.
 יד דין מי ששחט ולא בורק הסימנים אחר השחיטה.
 טו דין שחט ונאבד הסכין קודם שיברקנו.
 טז (נרשם בשגגה שני פעמים טו) דין פרה שנמצאת טרפה ועשו גבינות מחלבה.
 טז דין הלכה למעשה בבהמה שנשתברו דגליה ודין נתפרק עצם האמצעי מן התחתון ודין נשבר גף העוף במקום חברו.
 יז דין בהמות רבות שנשחטו מהם טרפות ומהם כשרות ונתערבה ריאה טרפה בין הכשרות.
 יח דין בהמה או עוף שנחתכו רגליהם בפרק הארכובה עצמו.
 יט דין טבח שבדק ומצא טרפה ואח"כ הכניס ידו או בודק אחר ואמר שלא מצא דבר.
 כ דין אם החסידה עוף טהור להאכל במסורת ועל איזה מסורת סומכין.
 כא דין גדי או טלה שנשחט ולא בדקהו.
 כב דין מטיל מום בכבוד לדעת או שלא לדעת.
 כג דין דישא בכבשא על נחיריו או על בית שחיטתו.
 כד דין ביצים טרופות בקערה ונמצא קורט דם על החלמון של אחד מהם.
 כה דין בשר ששהה שלשה ימים בלא ניקור. ודין כפות וקערות של עץ שאכלו בהם בשר ורוחח.
 כו דיני אלפס חולבת שנתנוה בכירה תחת קדירה של בשר.
 כז דין נקבה המרה או דלית לה מרה או שיש לו שתי מרות.
 כח דין מכה בדופן וקשר גדול או קטן ודין סירכא היוצאת מן המכה ורוחץ למכה.
 כט דין טבח שנמצאת טרפה תחת ידו פעמים ושלוש.
 ל דין סירכא היוצאה מחתוך לגב או מגב לגב.

כלל כא

דיני עירובין ופרטיו הם אלו:

א דין הכשר מבוי עקום.
 ב דין מבוי שצדו אחר ארוך וצדו אחר קצר.
 ג [*מחודש. דין מבוי שיש בו עירוב אם יוכל אדם לטייל בו בלא כסוי ראש ובלא סרבל].
 ד דין תיקון בור שבין ב' חצרות ואי מהניא ביה עירוב ודין כותי מתי אוסר על שני ישראלים.
 ה דין אם צריך שיגיעו הלחיים עד הקורה ודין מבוי מפולש משתי רוחות ואינו דחב י' אמות כמה תיקונו.
 ו דין בור שבחצר ומרתף תחתיו ואדם א' דר במרתף. (נרשם בשגגה ב' פעמים ו).
 ז דין מי שאוסר על בני המבוי ועל בני החצר ושוב ערב עם בני החצר.
 ח דין אשפה של גוי ברשות ישראל אם אוסרת עליהם.
 ט דין אם אדם יכול לערב על תנאי.
 י [*מחודש במהרודה הנוכחית. מי שהורה שאסור לטלטל במבואות מתוקנות כראוי אם באותה עיר גדים גם גוים].
 יא [*מחודש במהרודה הנוכחית. בענין הקודם, אל החכם המורה הנזכר, שכתב לפי סברתו המוטעית שכל ישראל הנוהגים כן טועים הם].
 יב אל החכם הנזכר שלא רצה לחזור בו. אם לא יתזור ינרו אותו ודינו כזקן ממרא.
 יג דין היתר מבואות מפולשים בצורת פתח ודין מבואות הפתוחים זה לזה.
 יד [*מחודש. בענין החכם הנזכר. דין לנדות למי שבטל מישראל תורת מרע"ה].

כלל כב

דיני שבת ופרטיו הם אלו:

א דין אם מותר לסחוט בשבת בוסר בקערה שיש בה תבשיל.
 ב דין אם מותר לסחוט לימונים בשבת.
 ג דין אם מותר לסחוט רמונים לחולה בשבת.
 ד דין אם יכול לעשות סעודה שלישית תכף אחר סעודת שחרית.
 ה דין א"י שהדליק לישראל נר בשבת ודלק כל היום אם נקרא אור ששבת אם לא.
 ו דין המתחיל לאכול בשבת לערב ומשכה סעודתו וחשכה לו אם יוכידי של שבת או לא.
 ז דין מדידת היין בשבת ועשיית נקבים בנייר כמנין המדות לזכרון.
 ח דין ד' חלוקי המוקצה ועשר מיני הטלטול שמתורין.
 ט דין מים שיש בהם תולעים אם מותר לשתותם על ידי מפה בשבת.
 י מי שאין לו יין כיצד יקדש בשבת ביום.
 יא דין מפתחות התלויות ברצועות שבאזור המתנים אם אסור לצאת בהן בשבת.

כתב ר"ף ז"ל בתשובות⁶ היכא דקריכי תרי אוני להדדי ועיקרן מתפרקין נהיגיין להכשיר אבל מגב לגב ומתחוך לגב ומתודה של אוני לתודה של אוני שאלה מתוך לחתוך וטרפה, דאין כשר אלא מתחוך לחתוך כסדרה.

לא

ששאלת למי שמכשיר בתרי ענוייתא דורדא¹ אם נמצאת הימרת האחת דברא דאוני מזד ימין והימרת האחרת דברא דאוני צדד שמאל, אי מכשירין לה כאלו הוא תרי מזד חד. דבר שאינו שאלת כי אותן הימרות ששאלת עליהן שאתם עומדת דברא דאוני מזד ימין ואחת דברא דאוני צדד שמאל אין להם שם ענוייתא דורדא כי ענוייתא דורדא היא עומדת ציני וציני ולא דברא דאוני. ולפרש"י² שהיה מכשיר אי לית ליה ענוייתא דורדא ומטריף בתרתי כשרה היא. ולרבינו אפרים ז"ל³ דמכשיר בתרתי ומטריף היכא דלית ליה טרפה. והגאונים ז"ל⁴ כתבו דכיון דיש בהמות שאין להם ישקן במקלתן אין להטריף בשום שטי שימצא בה, בין שאין לה בין שימצאו שנים או שלשה.

אשר בן ה"ר יחיאל זצ"ל

[*נמצאת זאת הבהמה ששאלת עליה שיש לה ד' אוניות מימין וג' משמאל ואין לה עינוייתא דורדא מתחת יתרון האוני אינו טרפה כיון שקיימי צדדי דאוני⁵.

לב

וששאלת¹ על עופות שחורים וחרטומיהן ושוקיהן ארוכין² שנהגו לאכלן על פי אחד שהמירן להם, ואומרים שיש להם אצבע ימרה וקרקבן נקלף. דע כי אין לסמוך על שום חכם שימיר עוף על ידי סימני טהרה אלא דוקא על ידי מסורה שמקובלין מאבותיהם שאכלו אותה, ולא יסמוך אדם על צדיקת סימנין. והאז עוף שיש לו שני סימני טהרה אימא מין עורב הוא שיש לו שני סימני טהרה.

לג

[*שאלה¹ אם האונות עולות למעלה מן הסמפונות שנכנסין לריאה וגם כן אם יש להם גבול שאין להם לעלות יותר. וגם כן תאיר עיני צוה, אם האמות דבוקות בקנה הריאה במקום רבותא וכצדקה צמיצור או בדבק למעלה מאותן סמפונות מה דינו.

תשובה אין גבול לדבק כנפי הריאה בקנה. יש ריאה שדיבוקה עולה הרבה ויש ריאה שאינה עולה וקלות כנפי הריאה נכפלין ונוטין על הריאה ואין חשש צוה דאין כאן לא סירכא ולא נקב הילכך אף אם כל כנפי הריאה דבוקין לקנה כשרה.

נאם הכותב אשר בן הרב ר' יחיאל זצור"ל

כלל עשרים ואחד

דיני עירובין

ב

מברי שזדו אחד ארוך וזדו אחד קצר פסק רב אלפס¹ דלית הלכתא כרצא דאמר² בין כך ובין כך אינו משמש אלא כנגד הקצר, מדהציא ההיא דיש צאלכסון יותר מעשר, דאלו לרצא אין חילוק. וכן פסק הרמב"ם ז"ל³.

ג

[*ששאלת מצוי שיש זה עירוב אס יוכל אדם לטמיל בו שצנת בלא כסוי ראשו ובלא סרבל כמנהג צחול.

א

ידידי¹ ה"ר משה כהן. במצוי עקום קיימא לן² הלכתא כרצא באיקורי דאמר תורתו כמפולש. ופרש"י ז"ל³ בעקמימותו שהוא מפולש למצרו הוא כאלו הי' מפולש לרשות הרבים. ולשמאל פירש"י ז"ל⁴ שני פירושים. ואותו פירוש שפירש רש"י ז"ל על תיקון עקלתון העקמימות אותו פירוש עיקר, הילכך צריך לומר פתח בעקמימותו. אבל אם היה למצוי לשני צדדין שהוא פתוח לרשות הרבים לומר הפתח אז די בלתי או קורה ובלבד שלא יהא רחב יותר מעשר⁵.

6 ליתא בתשובות הר"ף שלפנינו.

לא 1 ראה רש"י חולין מז, א ד"ה אפילו. 2 שם. 3 ב"ר יצחק, מובא בתוס' שם ד"ה כל ובפסקי הרא"ש פ"ג סי' טז. 4 מובא בספר המאור חולין פ"ג ד"ה והא (דף י, ב). 5 המוקף נוסף בהוצאת וניציאה ב, אלא שלא ציינו זאת.

לב 1 שאלה זו היא המשך לקבוצת השאלות של ר' נתן ב"ר שלמה תלמיד רבינו, שתחלתה בכלל עט. יב (א. ע' 37-38). 2 בכ"י: אדומין. ושם נוסף: "שאיין ידע אצלכם אי דורס אי לא" (א. ע' 38). לג 1 והתשובה נוספה ע"פ כ"י (א. ע' 84-85).

א 1 שאלה זו היא הראשונה לקבוצת שאלות של ר' משה כהן. ההמשך בכלל כט, ב; יט, טז; כ, ג; כ, י; כג, ז (א. ע' 36-37). ובכת"י: "נכדי ידידי". 2 עירובין ו, א. 3 שם ד"ה תורתו כמפולש. 4 שם ד"ה תורתו כסתום. 5 בכ"י נמצא כאן הקטע "וקורה המונחת באלכסון" וכו', שנמצא אצלנו בסוף כלל ג, ז (א. ע' 36). ב 1 עירובין פ"א סימן תקפה (דף ב, א). וביאוד הדברים בפסקי הרא"ש שם סי' י. 2 עירובין ח, ב. 3 צ"ע, דהרמב"ם (שבת פ"ז ה"ב) פסק כרבא, והביאו הרא"ש עצמו בפסקיו שם. ב"ר"ק "וכן פסק הרמב"ם", ואולי הכוונה לרמב"ן (הרא"ש עצמו בפסקיו שם פסק כרבא).

תשובה דבר זה תלוי במנהג כי אין אסור שחקנו תכמינו ו"ל, אלא העולם נהגו כן לחלוק כבוד לשבח לשנות עטיפתו והילוכו מדרך ימות החול, והכל לפי המנהג. ואע"פ שאין צוה תיקון חכמים אלא מנהג אין לזלזל ולהקל בו כי מנהג אבותינו חורה היא. ואפילו מנהג שנהגו אבותינו במדינה זו ולא נהגו במדינה אחרת משמע צפרק מקום שנהגו¹ רוחאים שני אחים ביחד ואין רוחאין שני אחים צבול. [ומעשה² ביהודא והלל בניו של ר"ג שרחצו שניהם כאחד צבול] ולעזוב עליהם כל המדינה [אמרן] מימינו לא ראינו כזה ושמע הלל ואלא לביח החיכוכה ולא רצה לומר מותרים אחס.

ד

שאלה ילמדי אדוני אבי נר"ו צהיה דבור בין שתי תלרות שכחצת שהלכה כרבי יהודא דאמר¹ למטה למטה מן המים ורש"י ו"ל פסק² כרבי הונא דאמר למטה למטה ממש למעלה למעלה ממש וזה וזה צבור. על שניהם אני תמה למה לא יהא הלכה כרבי יהודא דאמר³ לא תהא מחינה גדולה מן הכותל, דהא אמר רב נחמן משמיה דרבה בר אבהו קורה ארבעה מתרת במים. וכן הא דצעי רבי טבלא מרב⁴ מחינה תלויה מהו שתחיר אוחה בצורצה אמר ליה אין מחינה תלוי מתרת אלא במים קל הוא שהקלו חכמים במים, אע"ג דאמר⁵ לעיל אמר ליה רבא בר רב חנן לאצבי לרב יהודה דאמר למטה מן המים וכו' ומשני לא שמיע לך הא דאמר רב יהודה אמר רב כריך שיראו ראשי הקנים למעלה מן המים טפת, ע"כ רב מפרש אליבא דתנא דמתניתין וליה לא ס"ל דהא איהו גופיה קאמר מחינה תלויה מתרת במים. ועוד דקאמר רבה בר בר חנה משמיה דרבי יוחנן רבי יהודה צטיטה דר' יוסי אמר דמתיר מחינה תלויה ורבי יוסי נמוקו עמו. אע"ג דדחי תלמודא לא היא ע"כ לא קאמר רבי יוסי אלא גבי סוכה אבל שבת דאיסור סקילה לא, ה"מ באיסור סקילה אבל במים דרשויות דרבנן לא. ומיהו רש"י פירש⁶ אבל שבת דאיסור סקילה לא וכל דתקון רבנן כעין דאורייתא תקון. ועוד דהא מעשה שנעשה בצפורי⁶ שהציאו ס"ח ע"י מחינה תלויה רב. ואי משום דאמר רבי יהודה ורבי חנניא בן עקביא אמרו דבר אחד ואס כן שיטה היא, הא דחי לה אצ"י. ואי משום דסקלי וטרו אמוראי אליבא דת"ק אלמא הלכתא כותיה, הא לימא דלריכיס לפרש פירוש המשנה אבל דברי רבי יהודה מפורשין ועומדין. וגם הנה אצ"י מפרש דברי רבי חנניא בן עקביא דמתיר מחינה תלויה. אע"ג דאמר אצ"י⁷ עד כאן לא אר"ח בן עקביא אלא בימה של טבריא, איכא למימר כוף וגוד לא אמר אלא בימה של טבריא אבל גוד לחודיה צעלמא נמי אמר.

ועוד ילמדי צור שבין שני תלרות אס מועיל צו עירוב, כי יראה דמתניתין מיירי בלא ערבו. אבל אס רוצין לערב אין כריך תיקון אחר דמאי שנא מחצר שבין שניהם האי תשמישו על ידי דליית מים והאי תשמישו ע"י טלטול. וכן פרש"י ו"ל⁸ צהלכה דלוח צשלשול ולוח צוריקה על ההיא דאמר רב נחמן⁹ גג הסמוך לרשות הרבים וכו', ותנן במתניתין¹⁰ צור שבין שני תלרות אין ממלאין ממנו שזה אוסר על זה וזה אוסר על זה עד שיערצו או יעשו מחינה תלויה צבור עכ"ל. והשחא דאחינן להכי דמהני עירוב אס כן צור שבין ישראל וגוי מהני צו שכירות רשותו. ואיכא למימר אוחו הצור שציינו לגוי שאין אנו צריכין אפילו להשכיר רשותו דהא אמר רב יהודה אמר שמואל¹¹ הלכה כרבי אליעזר בן יעקב דאמר עד שיהו שני ישראלים אוסרין זה על זה, וגם משנת רבי אליעזר בן יעקב קב ונקי.

וביין שאני ואחי¹² בצפושה אחד ואני אוכל על שולחנו הרי אנו תשובין כחד, שהרי ההיא משנה דהאחינן השוחפין¹³ אינה מלכתא לערב אלא כשיש דירין אחרים עמהם. וגם בגמרא מוקמינא לה צמקבלי פרס. אבל הכא הא איכא מקום פיתא ומקום לינה. ועוד תיפוק ל' מטעם תלמיד לפני רבו דקאמר בגמרא¹⁴ פשיטא בן אלל אציו כו' עד תלמיד אלל רבו מאי ח"ש דבי רבי חייל אומרים אין אנו צריכין לערב שאנו סומכין על שולחנו של רבי¹⁵. וכן צהר הכי (שם) דצעי רמי בר חמא מרב חקדא האב וצנו הרב ותלמידו כרבים דמו או כחידידים דמו וצריכין לערב או אין צריכין לערב וכו'. א"י נוכל לתלוק דהא דתשצין האב וצנו הרב ותלמידו כחד היינו לענין שלא יאסרו זה על זה. אבל הכא מידי הוא טעמא דר' אליעזר דשרי אלא משום דלא שכיח דדיירי, ואב וצנו ורב ותלמידו כל כך שכיחי דדיירי כמו שנים אחרים. הילכך איכא למימר דאפילו רבי אליעזר מודה שצריך לשכור. ועוד הודיעני אפילו אס אנו תשובין כחד דע כי פתח קטן פתוח מחצרו של רבי מנחם לתלרנו אס תשוב צבול זה כשנים או לא. ושלוס.

בגן יעקב

תשובה הא דקשיא לך למה לא יהא הלכה כר' יהודה דאמר לא תהא מחינה גדולה מן הכותל משום דרב נחמן אמר רבה בר אבהו סבר כותיה דאמר קורה מתרת במים. וכן רב¹⁶ דאמר אין מחינה תלויה מתרת אלא במים. לא קשיא מידי דהתם מיירי שהקורה והמחיתה נעשו לשם היחר המים אבל ר' יהודא סבור שמחיתה שנעשית על אוגני

9 שם פד, ב. 10 עירובין פו, א (פ"ח מ"ו). 11 שם סב, ב. 12 כלומר: שני בניו של הרא"ש. 13 שם עב, ב (פ"ו מ"ז). 14 שם עג, א. 15 לפנינו הנוסח: "דרכ בי ר' חייא אמר אין אנו צריכין לערב שהרי אנו סומכין על שלחנו של ר' חייא, ור' חייא בי רבי אמר אין אנו צריכין לערב שהרי אנו סומכין על שלחנו של רבי". 16 שם פו, ב.

ג 1 פסחים נא, א. 2 הוספת המגיה בדפוס ויל'. ד 1 עירובין פו, א. 2 עירובין פו, ב ד"ה אלא קל הוא שהקילו חכמים. 3 במשנה שם פו, א (פ"ח מ"ו). 4 עירובין פו, ב. 5 שם ד"ה אבל שבת דאיסור סקילה. 6 שם. 7 שם פו, א. 8 שם פד, ב ד"ה אלא אפילו; פה, א ד"ה כוד שבין שתי חצירות.

הצור להפריש בין שני תלרות מועלת לצור אע"פ שלא נעשית בשביל המים, ובהא ליכא הלכתא כותיה. והא דקאמרת דרב קאמר¹⁷ שצריך שיראו ראשי הקנים למעלה מן המים טפח, דרב מפרש מתניחין הכי ולי' לא סבירא לי' משום דאיהו גופיה קאמר בתר הכי מחינה תלויה מתרח במים. איך צריך לזה דמחינה תלויה יוחר טובה ממחינה שהיא כלה במים ואין ראשי הקנים נראין למעלה מן המים, דמחינה תלויה נכרת שנעשית להסיר המים אבל בשכבר המחינה משוקעת במים אין יוכר שמהא שם מחינה. ואפילו כשהמחינה היא למטה מן המים מחינה תלויה היא דאין צריך שמהא המחינה מגעת עד קרקעית הצור אלא רק שמהא עשרה טפחים בגובה. ומה שכתבת שרבי יוסי נמוקו עמו, אין הלכה כמותו כנגד רבי. ובכולי גמרא קיי"ל כל מחינה שהגדיים צוקעים בה אינה מחינה, ואין מחינה תלויה מתרח אלא במים דצוקעת דגים לא שמה בקיעה. ומעשה דליפורי על פי ר' יוסי נעשה ולית הלכתא כותיה.

או בקורה במקום פתיחתו כשאין הפתיחה רחבה עשר אמות, אבל אם הפתיחה רחבה עשר אמות לא סגי ליה בלחי או בקורה אלא צריך נורת פתח. ונורת הפתח היינו לחי מכאן ולחי מכאן וקנה על גביהן. ואין צריך שיגיעו הלחיים עד הקורה אלא שיהיו גבוהים עשרה טפחים ושיהיו מכוונים כנגד הקורה ממש. וכן מצוי שהוא מפולש משני לדידים אפילו אם אין הפתיחה רחבה עשר אמות צריך נורת הפתח מלד אחד ומלד אחר לחי או קורה.

ו

וששאלת על צור שבחצרן ותחתיו דר אדם במרתף ודולה מהצור דרך חלון מה תקנה יש לדלות לשניכם בשבת.

תשובה אם מקרקעית המרתף עד החלון שבמרתף הפתוח לצור י' טפחים וחולית הצור שלך אינה גבוהה עשרה טפחים, אמה מותר והוא אסור משום דלדידיה הו' שלשול וזריקה ולדידך שלשול לחודיה. וכל לזה בשלשול וזריקה ולזה בשלשול לחודיה נותנין אותו לזה שבשלשול לפי שחשמישו בנחת יותר מחצירו, כדאיתא צ"כ משתתפין¹. ואם גם חולית הצור שלך גבוהה עשרה לשניכם אסורה, דלחצרוייהו הו' שלשול וזריקה וכיון שחשמיש שניכם שוה אהם אוסרים זה לזה. וכן הדין אם החלון שבמרתף למטה מעשרה והחולית למטה מ"י דלחצרוייהו גבוה בשלשול. ואם החלון למטה מ"י והחולית שבחצרך גבוה מעשרה אמה אסור והוא מותר. ואם מקרקעית המרתף עד החלון אין צו עשרה טפחים והחלון רחב ארבעה על ארבעה וכן משפת החולית שלך עד החלון אין צו עשרה, יכולין אחס לערב יחד דרך אותו חלון כמו כותל שבין שני תלרות וצנייהם חלון למטה מעשרה ורחב ד', רצו מערבין שנים רצו מערבין אחד.

ו-ב

וששאלת כשבאת לדור בחצר ואסרת על בני החצר ועל בני המצוי אם מועיל לבני המצוי מה שערצת עם בני החצר והם נשתתפו כבר עם בני המצוי, ולא תצטרך להשתתף עם בני המצוי. נראה שאינו מועיל לך, אע"ג דאמרין¹ חמשה שבגו עירובן אחד מוליך ע"י כולן אפילו מפח שלו, שאני הכא שבאת לדור בחצר אחר שהולין עירובו ואינו חל למפרע.

ז

ואשפדה של גוי העומדת ברחוב היהודים פשיטא דאינה אוסרת דרשות גוי בלא דירת גוי אינה אוסרת.

ח

ומה ששאלת בענין עירוב אם יכול לערב על תנאי, משנה היא צפרק בכל מערבין¹ מתנה אדם על עירובו ואומר אם

ומה ששאלת אי מהני עירוב בצור, מילתא דפשיטא היא אם החצרות פתוחות זו לזו בפתח או שיש חלון רחב ד' על ד' מתצר לחצר למטה מעשרה טפחים או מציח לבית אפילו למעלה מעשרה, שיכולין לערב מותרין למלאת מן הצור. אבל אם אין פתח או חלון צנייהם אין יכולין לערב. ואם הצור בינו לבין הגוי אפילו אין פתח או חלון צנייהם מותרין לכולי עלמא דירת גוי לא שמה דירה¹⁸ ותלרו של גוי הרי הוא כדיר של בהמה. ואין הגוי אוסר אלא היכא ששני ישראלים דרים בחצר או במצוי והגוי דר עמהם, משום גזרה שמה ילמד ממעשיו וגוי לא מוגר משום דחייש לכשפים¹⁸, אבל ישראל וגוי הדרים בשני תלרות ופתח צנייהם מותר להוציא מחצרו של גוי לחצרו של ישראל. ואפילו שני ישראלים דרים בחצר אין הגוי אוסר עליהם כיון שאין לו דריסת הרגל עליהם, כי לעולם אין הגוי אוסר על שיהיו שני ישראלים אוסרים זה על זה¹⁹. ואע"פ שיש פתח צנייהם וצין רבי מנחם כיון שאין רבי מנחם אוסר עליכם אם לא ערב עמכם. וגם אם ערב עמכם אין רשות הגוי אוסרת עליכם, דדוקא ישראל וגוי בפנימית וישראל בחיצונה דיש לגוי דריסת הרגל בחיצונה אוסר. אבל במקום שאין לו דריסת הרגל אינו אוסר. ושלוס.

איןך אשר

ה

וששאלת על דלה לחיים על העירוב אם צריך שיהא מדובק בקורה אם לאו.

ותשובה לחי וקורה ביחד לא מצינו שצריך, אלא מצוי שהוא סמוס מג' לדידים ופתוח מרות רביעית די לו בלחי

ו-ב 1 עירובין מט, ב. 2 1 עירובין לו, ב (פ"ג מ"ה).

שם פו, א. 18 שם סב, א. 19 שם טא, ב (פ"ו מ"א). 1 עירובין פג, ב.

באו גוים למזרת עירוני למערב באו גוים למערב עירובי למזרת, באו לכאן ולכאן למקום שארצה אלך לא לכאן ולא לכאן הריני כבני עירי.

ח-ב

א*שאלה¹ באמי להודיעך מורי שיחיה, שבעיר הזאת היה דר מורי ורבי ר' שלמה זלה"ה בר' עובדיה זה עשר שנים שעברו. והיו בחיים מיוחדים להם לבדם ומגרש להם לבדם באמצע העיר. ובימיו של מורינו הזקן ז"ל חיקן להם ליהודים המצואות שלהם לטלטל ביניהם בשבת בצורת פתחים ובלחיים וקורות כתיקון חכמים זכרם לברכה, ואם היה דר באמצע המבוי שום גוי, הנריך לשכור רשותו ממנו. וכן הנהיג כל ימי חייו, וכן אחר פטירתו נהגו על פי הוראתו, עד שבא אחד מתלמידיו וברוב פלפולו אסר לנו לטלטל בשבת בכל המצואות שתיקן רבינו ז"ל, והביא ראיה לדבריו מההיא מחניתין², עיר של יחיד ונעשית של רבים, ואסיק בגמרא³ על אחד מבני המבוי שלא עירב עמהם, שאין ראשון לטלטל בשבת בני המבוי עד דעביד דקה לפתחו, אותו שלא עירב עמהם. ועוד כי כל העיר היא מוקפת והוא ליה כחצר אחת ורוב גוים שבה אוקרים על ישראל עד שיסבור מהם כל רשות ואז יהיו ראשון לטלטל בכל העיר. ויש מהתלמידים שביאין ראיה להחיר דהא דאמרי' צע"ז⁴ בר' יהושע בן קרחה אומר בשל תורה הלך אחר המחמיר ובשל סופרי' הלך אחר המיקל, דכיון שרצו הורה להחיר לא היה לו לאסור כיון שאינו גדול מרבו. ועוד דכל דעביד לתיקון המצואות או לשכירות⁵ חצר משום היכרא עביד, ואין לך היכרא גדול מזה, כיון שמגרש של ישראלים מיוחד להם ומצואותיהם שאין ראשון לגוים לאסור על ישראלים משום דריסת הרגל. ולפי עניות דעתי לא היינו יכולין לעמוד כנגדו, ועמה יורנו רבינו אי זה הדרך אשר נלך בה, דין העיר כולה כחצר אחד ונעטרך לשכור מכל הגוים ולטלטל בכל העיר משער לשער, או אם דינה כתיקון המצואות שלנו כמו שתקנס רבינו ז"ל צעודו צחייו. והכל תבאר לנו היטב צענין שלא נכשל בדבר והשם יאריך ימין ברוב רחמיו ותסדיו ותוכה לצנין מקדש עם ישראל. נאם יעקב בר' יצחק זלה"ה.

תשובה לא יפה הורה התלמיד, אלא אם המצואות של היהודים מתוקנים כהלכתן במקום שהם פתוחים לצנין הגוים בצורת הפתח, וגם המצואות של היהודים הפתוחים זה לזה מתוקנים כהלכתן כדין מבוי עקום, או

מותר בכל המצואות לטלטל כשישחמפו יחד כל הצחים והחצרות כדין שותפי מצואות. ומה שהביא ראיה מעיר של יחיד ונעשה של רבים דלריך לעשות דקה, אין בדבריו ממש, דהתם מיירי ברשות הרבים עוברת בתוכה וקמני שאין מערבין אותה לתלמידי אלא או כולה או מבוי מבוי צפני עמנו, וזהא דקאמר דעביד דקה משום דמעיקרא של יחיד הוא והיו מערבין את כולה והורגלו להיות אחד אסרי אהדדי, אבל מגרש היהודים הפתוח לצנין הגוים מתוקן בצורת הפתח אין הגוים אוקרים עליהם. וגם מה שאמר התלמיד שכל העיר היא מוקפת תומה היא לה כחצר אחת והגוים שדרים בה אוקרין על ישראלים, אינו יודע מהו סה אלא כיון שצמקום פתיחתן לצנין הגוים מתוקן בצורת פתח אין אוקרין עליהם.

נאם הכותב אשר בן הרב ר' יחיאל זצ"ל

ח-ג

א*ז"ה⁶ חסר לפנינו צדיי עירובין עם מה שיש בקוף הספר מדיני עירובין. יקבל החכם ר' יעקב בר' משה תשובתו. הנה כתבת שראית מנהג פשוט ברוב מקומות שמכשירין צעירות המצואות שדרים בהם היהודים בצורת הפתח ובלחיים וקורות כדין הכשר מצואות ומערבין כלם ביחד ומשירין מצואות הגוים. אמת הוא שכך נוהגים בכל תפוצת הגלות, וכתבת שכלם טעו בספר⁷ זה. ועל זה תמהתי מאד איך מלאך לך לתלות הטעות בכל חכמי ישראל שהורו להחיר בדבר זה ואשר נפטרו לחיי עולם ואם החיים עדנה ועשית מעשה לאסור מה שהחירו ולא תליית הטעות בעמך, נמצא שאתה שקול צעניך להכריע כל חכמי ישראל. אם לא ירדת לדעת המחמירין היה לך לשאול ולא למהר לעשות מעשה. ומה לך לגבז ולהביא דברי המחמירים, דע כי המחמירים לא הוסיפו על התלמוד ולא גרעו ממנו אלא מתוך שאינך מצין צורתא דשמעתא אינך יודע כלום בהלכות עירובין גם אתה טועה בדברי המחמירים. תחילת דברך טעות הן מתוך שאינך יודע פירוש המשנה עיר של יחיד ונעשית של רבים², ואכתוב לך פירוש המשנה כדי שתבין טעותך.

עיר של יחיד ונעשית של רבים מערבין את כולה ולא צעיא שיורא, של רבים ונעשית של יחיד אין מערבין את כולה אלא אם כן עשו שור וכו'. פירוש אין מערבין את כל העיר כולה אלא צריך להניח שור מקצת בחיים שלא יערבו עם שאר העיר משום היכרא, שיכירו העירוב מתיר הטלטול ולא ישחמט

במהדרות הקדמות נרפסו התשובה השלישית והרביעית. שתי הראשונות נוספו כאן מכ"י (הראשונה ע"פ א. ע' 113-115 והשנייה שם ע' 79-82). 2 עירובין נט, א (פ"ה מ"ו). 3 שם נט, ב. 4 ז, א. 5 המלה אינה ברורה בבה"י (א). 6 דאה הערה 1. כנראה נודמנה תשובה זו לסופר כתב היד ממקור אחר והוסיף אותה למקור שהיה לפני תחילה. 7 צ"ל בדבר (א).

ח-ב 1 שאלה זו והבאות אחריה הן אודות ר' יעקב ב"ר משה דבלנסיאיה שאסר לקהל פרידש לטלטל במבוי מפולש. לפנינו ארבע תשובות בנדון זה. הראשונה לר' יעקב ב"ר יצחק ששאל אודות זה לרבינו; השנייה לר' יעקב ב"ר משה; השלישית המתחלת "תשובה על שלא רצה לשוב מאולתו" אף היא אליו; הרביעית המתחלת "שלימך יהי נצח" (סימן ט-ב) לר' יעקב ב"ר יצחק ובה גזר רבינו נידוי על ר' יעקב ב"ר משה.

תורה ערו, שמתוך שהשאר אסור לטלטל עם שאר העיר מחמת שלא עירב עמהם, יכירו וידעו כי העירוב מחיר טלטול העיר. ואותו השאר מערב לעצמו ומותרין לטלטל בצאתו השאר, כדאמרין בגמרא⁸ חדשה כי היכי דהיא היא שיר לגדולה גדולה נמי היא לדידה⁹. וכן אמריין רבה בר אבבה מערב לכולא מחוזה ערסייתא משום פירשה¹⁰ דצי תורי וכל חד הוא שיר לחצרתה. וכחצ ר"י¹¹ שצריך לחלק בצורת הפתח בין העיר ובין השאר, אבל לחי או קורה לא מהני להפסיק ביניהם לעשותו שיר שיוכלו לערב העיר לעצמה והשיר לעצמו, כדאמרין אהא דקאמ' ¹² ואין מערבין אותה לחצאין אלא כולה או מצוי מצוי צפני עצמו, ופרין עלה¹³ מ"ש לחצאין דלא דאסרי להדדי, ופתח¹⁴ אסרי להדדי אפי' איכא לחי או קורה לא מהניא. אבל נורת הפתח מהני, וקאי ארישא, דקמני כיצד מערבין אותה עושה לחי מכלן ולחי מכלן או קורה מכלן וקורה מכלן, ואהא קמני צסיפא אין מערבין אותה לחצאין כאן בלחי וקורה, אבל בצורת פתח מערבין לחצאין, דנורת פתח כפתוס דמי אף בדאורייתא, כדאמרין בפ"ק דערוצין¹⁵, מעשה צאדם אחד מצקעת בית חורון שנעז ד' קונדסין צד' פאות השדה ומתח ומורה על גביהן וצא מעשה לפני חכמים והחירו לו משום כלאים, פי' ליעט גפן מהלאה לומר והאין מפסיק בין זרעים וגפנים אלא ענפי הזמורה בצורת הפתח הוי כאלו בונה מחיצה בין זרעים לגפנים, דתק¹⁶ היה גדר בנתיים זה סומך לגדר מכלן וזה סומך לגדר מכלן. ופליגי עלה ר' יוחנן ור"ל, ר"ל מחיר צהא גם לענין שבת ור' יוחנן אסור, ומוקי¹⁷ דברי ר' יוחנן ביותר מעשר ומן הגז, אבל על גבן ובעשר הכל מודים דהוי מחיצה אף לענין שבת. וכן לענין סוכה הוי נורת הפתח כמחיצה להך ליטא דאמ' ונתרת נמי בצורת פתח. הרי כתבתי לך פירוש המשנה בקינור, אולי תבין שטעית ולא טעו כל חכמי ישראל.

עירות שלנו שהן של יחיד והן כחצירות אמאי צריכין תיקון, אין הכי נמי דאין צריכין תיקון כעירות ומגרשין שאין גוי דר ביניהם שאין צריכין תיקון ולא נורת פתח ולא לחי וקורה אם היא מוקפת חומה ואין צריכין אלא שתוף. ומה שכתבתי מאי אהני נורת הפתח לסלק רגל דיירי הגוים והיהודים הדרים חוץ לנורת הפתח, מתוך דבריך ניכר שלא שנית מסכת עירוצין, הא דתניא¹⁹ כיצד מערבין מצואות המפולשות לרשות הרבים עושה נורת הפתח מכלן ולחי או קורה מכלן, חנניה אמר צ"ש אומרים עושה דלת מכלן ודלת מכלן וכשהוא יוצא ונכנס נועל וציה הלל אומרים עושה דלת מכלן ולחי או קורה מכלן. אימתר²⁰ רב אמ' הלכה כחנניה, ואליבא דבית הלל. וקיימ' לן הילכתא כרב צאיסורי. הרי אמה רואה דאפילו לחי וקורה מועיל לסלק רגלי הדרים ברשות הרבים לאסור על הדרים במצוי הפתח לרשות הרבים. ועל הדרך הזה צנויים כל הלכות עירוצין ואם צאתי לכחוב לך כלם קצרה היריעה ונלאו הידים ואין צה אלא יגיעות צשר.

ובמה שכתבתי מלשון ה"ג²¹ ואי מתא דגוים קא צריכי למזבן רשות מגוים דדרי צה כי היכי דתיקו כולה מתא ברשות ישראל והדור ערוצ, דאמרי רבנן²² אין עירוב מועיל במקום גוי, עד כאן לשונך. היינו דאמרי לך לפי שאיך יודע נורתא דשמעתא אינך מצין דברי המחברים. וכי צה"ג לא שנה מסכת עירוצין לידע דנורת פתח מועיל לסלק דריסת הרגל של גוי, אלא צה"ג איירי שהגוים דרים בין היהודים בכל מצוי ומצוי ואין חלוקין במצואותיהן זה מזה ולהכי צריכי לקנות כל רשות הגוים. וכן מוכיח דמייתי בחר הכי²³ ואי מקלע ישראל לפונדק דגוי צערצ שבת ולא זבין רשותא דגוי וכו', אלמא דאיירי צהכי שדירתן מעורבת ואין חלוקין בדירותיהן זה מזה. ואם צאתי לחלוק כל דברי המחברים שכתבתי אין לדבר סוף, אלא מתוך התלמוד הוכחתי לך שטעית ואיך צקי בהלכות עירוצין, ומתוך זה אמה טועה גם צדברי המחברים, לכן חוזר צך מטעותך ואל ישיאך לנך להכריע כל חכמי ישראל צטעותיך ולעקור דברי התלמוד.

ולא יעלה על לבך לומר מאי איכפת לי אם אני מחמיר, כי אדריצה אמה מקלקל צמה שאמה מונע מלערב לא עירוצ חצרות [לא] עירוצ מצואות ולא עירוצ חחומין. ר' אומר²⁴ מערבין עירוצ תצירות אבל לא עירוצ חחומין. אימתר רב אמר הלכה כח"ק ושמואל אמר הלכה כר', לקולא או לחומרא, פשיטא דר' לקולא²⁵ קאמר משום דשלת ר' אלעזר לא כשאתם שונין צצבל ר' מחיר וחכמים אסורים

והגה לשונך שכתבתי, פרש"י¹⁸ עיר של יחיד שלא הוי נכנסין לתוך העיר ס' רצוא ולא רשות הרבים שציבא דלא דמיא לדגלי מדבר, ונעשית של רבים שנימוספו צה דיורין ונקבעו צה שווקים, מערבין את כולה כצתחילה ואין מצואותיה צריכין תיקון שהרי היא כחצר אחת, עד כאן לשון רש"י ז"ל. וכתבתי מעתה עירות שלנו שהן של יחיד והן כחצרות אמאי צריכין תיקון ואמאי אהני נורת הפתח לסלק רגלי הגוים והיהודים הדרים חוץ לנורת הפתח, שלא היה נראה שאם יצואו להכשר שצריכין לקנות רשות מכל הגוים ולערב כל העיר, ע"כ הגדלת לשונך. מה שכתבתי מעתה

17 עירובין י"א, ב. 18 עירובין נט, א ד"ה עיר. 19 שם ו, א. 20 שם ו, ב. וצ"ל: "רב אמר הלכתא כח"ק ושמואל אמר הלכה כחנניה". 21 מהד' טרויב הל' עירובין ע' 54; מהד' הילדסהיימר א (תש"ב) ע' 260. 22 עירובין סב, א. 23 הלכות גדולות שם ע' 261. 24 ביצה טז, ב. 25 לפנינו: "פשיטא דלקולא קאמר", ועיי' דק"ס.

8 שם ט, א. 9 לפנינו הגרסא שם: "הויא שיר לקטנה". וכגורסת רבינו מובא בדק"ס ובפסקי הרא"ש שם פ"ה ס"י יא (א.). 10 לפנינו "פירא". 11 ראה בפסקי הרא"ש שם פ"ה ס"י ט. 12 שם נט, א. 13 שם נט, ב. 14 אולי צ"ל "ופרשי", שם ד"ה מבוי (א.). 15 י"א, א. 16 בבא בתרא כו, א (פ"ב מ"ב).

ט

מה שכתב¹ במצואות הפתוחין אלו לאלו אם צריכין לכלן
 נורת פתח, משום דאף ללשון שפרש"י ז"ל בשם רב
 הזקן² שצריך נורת פתח תורתו כמפולש וצריך פתח
 בעקמימותו דהיינו דוקא כשהעקמימות נוטה לרשות הרבים,
 אבל באלו המצואות הקטנים הפתוחים זה לזה ואין העקום
 של אחד מהם נוטה לרשות הרבים של העיר ממש אין צריך
 שום חיקון בעקמימותן אלא דוקא באתון החיצונות ממש
 שעקמימותן נוטה לר"ה.

הרי יודע כיון שפתיחת המצוי המיון לרשות הרבים הרי
 אותו מצוי שפתוח אליו בעקמימותו תשוב כפתוח לרשות
 הרבים. וכן מצוי הפתוח לאותו מצוי וכן כלל אין חילוק.

ט-ב

[*שלומוך יהי נחם החכם רבי יעקב ס"ט צר יתחק ט"ע¹.
 הכתב ששלמתי² לאותו חסר מות ואמה ואחר
 תנוס לו, ואם לא יחזור צו אני מתרה צך ואם כל הקהל
 שינהגו צו נידוי באותו המשוגע יעקב צר משה, וירתיקוהו
 ויבדילוהו מעדת ישראל. כל דבר זה צריך חיזוק שלא יבא כל
 שוטה חסר דעת לבטל תורת מרע"ה. ואם יעמוד צמדו ולא
 ינהג דין מנודה בעצמו אני גוזר עליו בצמות אדונינו המלך
 יר"ה שיתן חלף זה למושל העיר ואני גוזר עליך ר"י שממסור
 כתבי זה למושל העיר שיגבה ממנו קנס הנזכר. ואם כל זה לא
 יועיל גזרתי עליך שמודיעני הכל, ומנוה לנדומו בכל הקהלות
 ספרד וגם ידונו אותו למות צדין זקן ממרה, כי אנו חייבין
 למסור נפשותינו על תורת האלהים ולצער עושה הרעה
 מקרבנו³. ואמה שלום וכ"א ל"ש כנפש ד"ש וטובתך

אשר בן ה"ר יחיאל זצ"ל

אלא ר' אוסר ותכמים מתירין. מאי, תא שמע דרב תחליפא
 צר אצדימי עבד עובדא כותיה דשמואל. אמר רב תחלת
 הוראה דהאי לורבא מרבנן לקלולא, אי אי²⁶ ר' לקולא
 היינו דאיכא לקלולא, אלא אי אמרת ר' לחומר קאמר מאי
 לקלולא איכא, כיון דמקללי צה רבים, פ"י מתוך שאסר
 עליהם לערב מקללי רבים ואחי לאפוקי ולעיולי בלא עירוב
 והיינו לקלולא. אלמא האוסר לערב במקום שמוחר לערב
 נקרא לקול. ואמרינן נמי בעירובין²⁷ גבי ההוא מצואה
 ואצ"י²⁸ תרי גברי רבצי כרבנן לא עירוב ולא שיטוף, אלמא
 שאין להיות בלא עירוב במקום שיכולין לערב. לכך תזור
 מטעותך ולא תכשיל את הרבים].

ח-ד

תשובה¹ על שלא רצה לשוב מאולמו מענין העירוב. אמה
 רבי יעקב צרי משה דבאליניסא כבר כתבתי לך
 על ענין העירוב שנהגו בכל גליות ישראל להחיר מצואותיהם
 המפולשין צין הגוים בצורת פתח ואמה אסרת אותו לקהל
 פריישי וכתבת לי ראיותיך ואני הודעתך שאין צהם ממש.
 והזהרתך שתחזור צך ותאמר לקהל שיטקנו מצואותיהם
 כאשר הורגלו עפ"י גדוליהם, והנה הוגד לי שאמה עומד
 צמדך ואמה מכשיל את הרבים בחלול שבת, לכן אני גוזר
 עליך אחר שינתן לך כתב זה בעדים שמתקן המצואות
 המפולשין לרשות הרבים של גוים בצורת פתח חוך שבעים
 אחר שתראה כתב זה, ואם לא מתקן המצואות כאשר כתבתי
 אני מנדה אותך. ואם היית צימי הסנהדרין היו ממיטין אותך
 כי אמה צא לעקור תלמוד שסידר רב אשי ולחלוק על כל
 הגדולים שהיו עד היום הזה, אותם שמתו ז"ל ואת אשר המה
 חיים עד הנה. לכן תזור צך ואל תטוש תורת משה רבינו ע"ה.
 נאם אשר בן ה"ר יחיאל זצ"ל²

כלל עשרים ושנים

דיני שבת

א

אם מותר לסחוט בשבת צוסר לתוך קערה שיש צה תצטיל
 כהיחא דשמואל צפרק חצית¹ סותט אדם אשכול של
 ענבים לתוך הקדרה, פירוש שיש צה תצטיל, אבל לא לתוך
 הקערה ריקנית, דכשיש צה אוכל הוי משקה הבא לאוכל
 וכאוכל דמי. הנה ידעת כי פלוגתא דרבותא היא, רבינו
 תנאל פסק² הלכה כרבי יוחנן דשלקות למימיהן חייב ואומר

כי רבי יוחנן פליג אהא דשמואל, ורב אלפס פסק³ כשמואל,
 ומי יכניס ראשו צין ההרים והמתמיר תצא עליו ברכה.

ב

וששאלת על סחיטת לימוניש. נראה שהם בכלל שאר
 פירות שמוחר לקטן, שאין דרך כלל לסחוט
 לימוניש לצורך משקה אלא לצורך אוכל ומותר לקטן בשבת.

ט-ב 1 כנראה צ"ל נ"ע. 2 ראה לעיל סי' ח-ב. 3 שיטת רבינו
 בענין דיני נפשות בזמן הזה ראה בכלל יז ובשתוכות הנוספות סי' לג, סו.

א 1 שבת קמ"ד, ב. 2 שם קמ"ה, א, וראה תוס' ד"ה ורכי יוחנן.
 3 שבת פרק כב סימן תקמ"ג (דף ס, ב).

26 צ"ל: א"ב (אי אמרת בשלמא). 27 סו, א. 28 צ"ל: "לאביי
 מבואה ראתי ביה".

ח-ד 1 ראה סי' ח-ב הערה 1. 2 ראה תשובה נוספת בסי' ט-ב.
 ט 1 תשובה לר' נתן ב"ר שלמה תלמיד רבינו. ראה כלל עט, יב.
 2 עירובין ו, א ד"ה ל"א תורתו כסתום.